

Sicole

Li betchete «ca- »

Li betchete ca- mostere on rafoircixhaedje do viebe, mins ki l' accion n' est nén foirt boune.

capougnî : pougnî la k' i n' fåreut nén

*i vât meyeu s' betchî ki s' **capougnî** (Julos Beaucarne)*

Parintêye : **tchaspougnî** (tchauspougnî) ; **apougnî** ; **rapougnî**

cafougnî : fougnî et rployî dins tos les sinses

*...ptit dâlotin, Djokez vos, et tirez vos mwins : Voz **cafougnîz** m' rôbe di dintele ; Dins les rouweles (François Loriaux)*

Parintêye : **racafougnî** : vraiymint cafougnî

caboure : boure lontins, et fé do mwais aboere

*Leu café esteut rtchâfé et aveut **cabolou** ; c' esteut del lapete.*

Parintêye : **riboure**, **parboure** (parbolou), **racaboure**

capinde : pinde di tos les costés

*pun d' **capindou** ; sôre di peme*

Parintêye : **ripinde**, **dispinde**, **ridispinde**

Ôtes egzimpes : cadjolé, camoussâd, cabouyî, cabouxhî, caberdouxhe

Cwand l' betchete ca- a djusse li minme sinse ki l' betchete ki-, on n' fwait nén deus mots diferins :

kischeure = kiheûre + cucheûre + cocheûre + cacheûre

***Kischoyoz** li bouwêye divant del mete a souwer.*

Parey avou l' betchete co- (cwand l' betchete ki- manke)

copixhe = copiche + capiche

Parintêye

betchete tcha- : tchamossî (*camousser*), tchabote

betchete cal- : calbote, calfurtî, calmoussaedje / cali- : calihosse

betchete car- : carmoujhî, carwaitî / cari- : carimadjoye

betchete scar- : scarwaitî

betchete cas- : si castroyî

betchete raca- : racatourner, racatchinter, racaboure, racafougnî

betchete cara- : carabinde, carabistouye, carabouya

Etimolodjeye

On a tuzé a 36 etimolodjeyes, dispu l' 19inme sieke (tîxhon, nôrwès, basse). Al fén, Jules Feller pinse ki c' est djusse ene ôte cogne del betchete ki-/co-, adon vinant del betchete latene co-. Avou assaetchance del betchete ra-, avou l' valeur come dins « des ans et des **razans** ».

Minme betchete e francès : cabosser, carambolier, la fée Carabosse, califourchon, calembour, calembredaine, camouflet, galefretier

Tchenea rawé d' ene rate

gris rat

rat d' wastene

djonnes di sori

Eciclopedeye : biesses

Les rats et les rates

Noer rat : rat des måjhons ; tot gris ; magnèt bråmint des grins. Fijhèt bråmint des djonnes. Vikèt 12 moes.

Brun rat : (rat d' Norvedje)

Rat d' aiwe : avou ene noere cawe sins poys ; dins les astantches

Ragondin : vike dins les aiwes ossu ; c'est des biesses d' aclevaedje k' ont saiwé di leu cinse al guere di 40.

Rat do dezert : pus rossete couleur. Fijhèt bråmint des djonnes.

rate ordinaire ou **moulot** : magnèt des verdeures.

blanke rate : rat d' labo ou d' kipagneye

Maladeyes :

Les rats polèt atraper :

* li må d' araedje (et l' passer ås djins k' i hagnrènt)

* des pouces k' epestiferèt les djins avou l' bactereye del noere pesse

Prodûts towe-rat

* warfarene : so des grins ; i va espaitchî l' foete di s' siervi del vitamine K ; adon, li sonk ni s' aglumeye pus, et l' biesse creve, forsonnêye (ele fwait des emoradjeyes divintrinnes).

Doûcès creyances :

po fé passer des rats amon on vijhén : djouwer del flûte, et les rats vos shuvèt (si vs estoz on macrea).

Eciclopedeye : sicrijheuse e walon

Nadine Modolo

Nadine Modolo, c' est ene sicrijheuse e walon do Payis d' Tchålerwè.

Elle a skepyî e 1942.

Ele note l' accint do Bourk (Han-so-Eure). Elle est vice-prezidinte di l' ALWAC.

Di s' mestî, elle esteut responsåve dins on grand botike.

Ouve e walon

E 1995, elle amonte ene dramatique po ls efants, «les Arsouyes». Did la, bråmint d' ses scrijhaedjes, c' est des pîces di onk ou deus akes po les efants ou les djonneas.

Mins ele sicrît eto del prôze et del powezeye. Ses bokets sont-st eplaidîs dins l' Bourdon.

Noer Bougnet

C' est insi k' on l' lomêve pask' ès'plaijhi, c' esteut d' djouwer dins l' berdouye, di fé des ratatouyes avou d' l' aiwe et del tere, di ramonçler l' tcherbon dins l' cåve... On vray bernaî.

Èç djoû la, el solea tokéve come e plin moes d' awousse adon k' on n' esteut k' e moes d' djun. El dierin semdi, woeye del distribucion des pris, el Noer Bougnet passéve l' après-dinnér eyet l' niût dé ses grands-parints, ki dmorént al Djambe di Bos, el long d' Sambe, a cint metes di s' måjhon.

Memere, c' est l' djin k' ele veyeut l' pus voltî å monde ; portant, el chouchou c' esteut s' grande sour. On l' pout comprinde ! Ele dimoréve la dispu k' elle aveut veu l' djoû å cominçmint del guere. Il avént yeu télmint des rujhes po l' eschaper - ele pezéve ene miete dipus k' on kilo -. Todi est i k' å fwait a fwait ki les anêyes passént, ele meteut tote el parintêye dins s' potche.

Elle esteut djoleye, djinteye, avnante, travayive bén e scole. Elle aveut des longs tchveas tot doûs, tot crolés, si blonds k' on åreut dit on tchamp d' blé presse a esse fâchî. Les wairès biestreyes k' ele fijheut, ele les meteut so l' conte di s' sour ki n' esteut nén a l' après d' ene.

C' est l' vray k' el Noer Bougnet n' aveut pont d' bon plan. Si, pa tchance, on lyi dnéve ene pîce trawêye, divant d' rentrer a scole, ele passéve å botike do cwén atchter ene longue rodje bablute k' ele tetéve avou plaijhi, disk' å moumint k' el ponte fouxhe assez fene po piker tos ses camaerâdes. El seule ponte k' ele n' uzéve nén, c' esteut l' cene di s' croyon po scrire ses dwers.

El djårdén di s' grand-pere esteut si bea k' il åreut fwait blefer André Le Nôtre ; eto, bén sovint come pûnicion, el Noer Bougnet esteut-st oblidyé di rsaetchî les dorifôres aclapés so les foyes des canadas ; ele les meteut dins on ptit saeyea et saveut d' avance k' i dalént fini dins l' feu et ça, por leye, c' esteut insopoirtåve.

Tchanson

Tot fwait farene a m' molén

Dispoy ki dj' so roed gamén, / Tot fwait farene a m' molén : / Brune, blankete, noere come gayete. / Dj' a minme sovnançe d' ene rossete / Tote plinne di taetches di laton / Et ki rmagnive ses nopions : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Dj' a håbité des bigotes / K' avént l' diåle divins leus cotes ; / Des ki bodjèt leus fâs dints / Mins ki hagnèt pé k' des tchéns ; / Dj' a-st ossu hanté ene luskete / K' aveut-st èn ouy so Mermoite : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Cisses ki brokèt so l' amoice / Et ki vs leyèt la sins foice ; / Les cwate-peces ki fjhèt li stroete ; / Les radoblêyes k' ont l' blanc foete ; / Cisses k' on s' dit k' c' est l' côp às djaeyes / Mins k' vos fjhèt payî l' intrêye : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Les ki wâkèt sinte Catrene / Et k' vos fjhèt poirter des coines ; / Cisses ki rotèt-st e schîfesse / Ou les deus djambes el minme fesse ; / Les tote souwêyes come des catches, / Les poyowes avou ene moustatche : / **Tot fwait farene a m' molén.**

On bê djoû, / Dji m' a mètou-st al cole / Avou ene Espagnole / Ki voleut ki dji fwaiye li torea / - oho ho ! - / So l' tins k' leye breyeut : « o l' laid, o l' laid ! ». / Dji m' a dvou sâver å pus abeye : / Èle mi voleut côper li cawe et les orayes. / Mes orayes, / Dj' end a dandjî po schoûter les paskeyes.

Dj a trossî des fas d' oxheas / Ossu coixhants k' des testeas. / Les grandes ki tchakèt des djnos / Mi metèt cou dzeu cou dzo ; / Ene ki djouwéve del trompete / M' ewalpeve di ses boufletes : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Les edoirmowes, les cânoyes, / Les nawes, les loyminoyes ; / Cisses k' ont-st aprins a ovrer / So ene machine a balziner ; / K' si fjhèt nâjheyes a bâÿî, / Ki n' polèt lever leus pîs : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Les totes fires di leu stoumak, / Cisses ki n' ont ki deus nicnaks ; / Les faxhêyes so on tonea / K' endè vont-st a cou bêbê ; / Les mousseyes a trôs a trawes / Avou on minton gawgaw : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Totes cisses ki l' vude, e leu tiesse, / Rimplixh les troes cwârts del plaeece ; / Les k' a si télmint ploû dsu / K' on vént avou s' paraplu. / Dj' a minme rescontré ene sûtéye, / A d' çoula des razanêyes : / **Tot fwait farene a m' molén.**

Câzaedje et muzike : Jean-Pierre Vervier; plake « Foû voye » des « Droles di Lodjeus ». Li tchanson est so l' Aberteke, avou l' åjhmince do mwaisse-tinant des abondroets. Gn a ene hårdêye, avou, sol Wikipedia walon al pådje « Djhan-Pire Vervî ».